

Demeter

Regelverk og anbefalinger for biologisk-dynamisk landbruk i Norge

Gjeldende fra 01.01.2019

**biologisk
dynamisk
forening**

Oscarsgt.10
0352 Oslo

| www.biodynamisk.no

biodynamisk@biodynamisk.no

Biologisk-dynamisk landbruk

Biologisk-dynamisk landbruk har utgangspunkt i en foredragsrekke av dr. Rudolf Steiner, som ble holdt forsommeren 1924 i Koberwitz i Polen. Foredragene kalles gjerne *Landbrukskurset* og er utgitt på norsk. Betegnelsen *biologisk-dynamisk* er kommet til senere, og er trolig introdusert av Steiners elev dr. Ehrenfried Pfeiffer som var blant pionerene i utviklingen av metoden. Moderne biologisk-dynamiske landbruk bygger på om lag 90 år med forskning og erfaring. Til Norge kom biodynamisk landbruk med Waltraud og Karl Døbelin, som grunnla Sletner gård i Østfold, på begynnelsen av 1930-tallet.

I dag er biologisk-dynamisk landbruk utbredt over hele verden, og det dyrkes Demeter-produkter under alle klimatiske forhold. Biologisk-dynamisk metode er gjenstand for forsknings- og utviklingsarbeid på mange områder. Metoden har sitt hovedsete i Dornach i Sveits og ledes av landbruksseksjonen i Goetheanum.

Varemerket Demeter ble første gang registrert i Sveits i 1928 fordi det var ønsket at produktene fra biodynamiske gårder skulle være gjenkjennelige. I Norge ble varemerket registrert i 1951 som Biologisk-dynamisk Forenings eiendom.

Formålet med godkjennelsen av Demeter er å skape tillit mellom alle som deltar i kjeden fra jord til bord. I Demeter-reglene beskrives bøndernes ansvar overfor sine kunder og overfor varemerket. Reglene er blitt til som et resultat av samarbeid mellom bønder, rådgivere og forskere, og tar utgangspunkt i den aktuelle kunnskapssituasjonen i landbruk, hagebruk og frukt dyrking, samt gjeldende lovverk. Reglene oppdateres kontinuerlig og godkjennes av Demeter Internationals medlemsmøte. Ratifisering skjer av IBDA (International Biodynamic Association) og tilpasses norske forhold av Biologisk-dynamisk Forening.

Hver enkelt produsent har ansvar for at Demeter-merket bevarer og utvikler sin tillit blant forbrukere.

Biologisk-dynamisk Forening er til enhver tid ansvarlig for varemerkets innhold og forståelsen av hva biologisk-dynamisk metode betyr. Styret i Biologisk-dynamisk Forening har gitt ansvaret for oppfølgingen av Demeter-reglementet til «Regelverksutvalget for Demeter», heretter RVUD, som velges av årsmøtet i Biologisk-dynamisk Forening. Ansvaret for kontroll av den enkelte produsent er ivarettatt av en samarbeidsavtale mellom Biologisk-dynamisk Forening og Debio.

Formålet med biologisk-dynamisk landbruk er å produsere sunne matvarer, skape god dyrevelferd, ivareta og utvikle matjordlaget, samt skape gode og trygge arbeidsplasser i jordbruket.

Regelverk og kvalitet

Egenerklæring er en viktig del av kommunikasjonen mellom Demeter-produsenter og Debio/RVUD. For å ha et tilfredsstillende kvalitetssystem må egenerklæringen fylles ut før revisor kommer på den årlige inspeksjonen, og gjøres tilgjengelig for revisor. Dersom det er enkelte driftsregler som ett år ikke oppnår kravet, kan kommentarfeltet benyttes for å forklare forbedringstiltak og det kan samtidig føres inn en frist for når tiltaket skal være imøtekommet. Driftsreglene er todelt, det vil si at regler med normal skrift er kontrollerbare og kan inspiseres, og avvik fra disse kan medføre sanksjoner. Reglene i kursiv er anbefalinger. Revisor plukker årlig ut enkelte driftsregler i biologisk-dynamisk drift og kontrollerer disse. Hvilke driftsregler i regelverket som kontrolleres vil variere fra år til år. Det er et grunnleggende ønske at alt arbeid i biologisk-dynamisk landbruk er basert på tillit. Det betyr at regler og kontroll er viktig, men samarbeid og inkludering er like viktig. På bakgrunn av dette vil styret i Biologisk-dynamisk Forening investere i utviklingen av gårdssamtalen som et kvalitetsstyrkende innsatsmiddel for produsentene. Gårdssamtalen er basert på gjensidighet, slik at en produsent både får besøk av andre produsenter, men også selv er med på å utføre gårdssamtale hos andre kolleger. Gårdssamtalen er ment som en utvikling og et supplement til regelverket, den er frivillig, og er ikke et krav for godkjenning.

Gårdsbeskrivelsen

Biologisk-dynamisk jordbruk tar utgangspunkt i en helhetlig metode der hele gården sees på som en gårdsorganisme. Regelverket er blant annet med på å sikre at forbruker kan stole på at produktene er kontrollert og godkjent i forhold til gjeldende regler. Likevel er det ønskelig å få frem flere elementer om gårdsdriften, som er med på å beskrive en helhet, enn det som fremkommer i regelverket.

Hensikten med gårdsbeskrivelsen er å ha et supplement til regelverket der den enkelte har mulighet til å få frem intensjonene med sitt gårdsbruk. Gårdsbeskrivelsen er en beskrivelse av den eksisterende eller planlagte biologisk-dynamiske driftsenheten over en flere års periode, og skal være med på å beskrive tiltak som gjøres for å oppfylle kravene i regelverket, og for å imøtekomme gårdens intensjon om en helhet. Det er viktig å selv følge opp gjeldende og fremtidige intensjoner som fremkommer i gårdsbeskrivelsen. RVUD vil også med gårdsbeskrivelsen få et viktig overblikk over prioriteringer og utvikling innen det biologisk-dynamiske arbeidet i Norge.

Gårdsbeskrivelsen vil ikke være et dokument som avgjør en eventuell godkjenning, men være et viktig supplement når det enkelte driftsopplegget skal vurderes årlig. RVUD vil på denne måten ha et bedre vurderingsgrunnlag, og ønsker at gårdsbeskrivelsen fylles ut før inspektøren kommer på inspeksjon.

Gårdsbeskrivelsen utfylles en gang og revideres ved behov. Den blir innhentet ved inspeksjon og gjennomgått av RVUD. Dersom det er punkter eller områder som trenger tilbakemelding vil RVUD skrive kommentarene på siste siden i gårdsbeskrivelsen. Videre blir gårdsbeskrivelsen oppbevart sammen med driftsbeskrivelsen hos Debio, med en kopi hos RVUD.

Biodiversitet

Biologisk–dynamisk landbruk fremmer og ivaretar hensynet til biodiversitet gjennom å fremme et allsidig jordbruk der både planter, dyr og insekters livsforhold tilrettelegges. Det kan fremgå i gårdsbeskrivelsen hvordan man ivaretar sjeldne planter, fugler eller dyr, og hvordan man kan fremme insektlivet. Hvis man har dyr fra truede husdyrraser, stedeagne dyr eller planter kan det også beskrives som en del av biodiversitetsarbeidet.

Områder som bidrar til økt biodiversitet kan være:

- Artsrik eller urørt skog
- Blomstereng
- Beitemark som får utvikle blomster og frø
- Stedeagne trær, enslige trær og alléer
- Hekker og åkerreiner
- Fosser, dammer, våtmarksområder og strandskog
- Røyser og steinmurer

Bortsett fra grønn gjødsling og beitearealer skal plantene på biodiversitets-området ikke være av kommersiell art. Plantene burde i stor grad inkludere arter bestøvet av insekter.

Regler for økologisk landbruksproduksjon

I Norge er økologisk matproduksjon regulert av [økologiforskriften](#) . Denne er fastsatt av Landbruks- og matdepartementet, og er basert på [EU-standarden](#) for økologisk produksjon. Mattilsynet er tilsynsmyndighet, og har delegert ansvaret for dette tilsynet til Debio. I samarbeid med Debio har Mattilsynet utviklet tre veiledere til regelverket for økologisk produksjon. To av disse omhandler landbruksproduksjon.

For godkjenning av biologisk–dynamisk jordbruk, må alle minstekrav for økologisk landbruk være tilfredsstillt. Debio utfører også kontroll og sertifisering på grunnlag av private regelverk. Slike regelverk gjelder for områder som ikke er regulert av økologiforskriften, og det biologisk–dynamiske jordbruket ligger under dette.

Økologiforskriften, veilederne og kontrollordningen skal sikre at landbruksprodukter som markedsføres som økologiske, tilfredsstillende lovbestemmelsene om økologisk produksjon. Reglene omhandler planteproduksjon, husdyrhold og vegetabiliske naturprodukter.

For mer informasjon om regler for økologisk produksjon, gå til www.debio.no

Regler for biologisk-dynamisk drift

Da kjemiske produksjonshjelpemidler først ble introdusert i landbruket, advarte Rudolf Steiner mot følgene av at landbruket på mange måter trekkes ut av naturens sammenheng. Gjennom praktiske anvisninger viste han til hvordan landbruket på flere områder må fornyes for at livskraften i jord, planter og husdyr skal kunne understøttes og styrkes – og dermed gi en vitalkvalitet også i matvarene.

De biologisk-dynamiske sprøyte- og kompostpreparatene (500–507) er fremstilt med utgangspunkt i mineraler (silisium), gjødsel (kugjødsel), kjente helseplanter (ryllik, kamille, brennesle, eikebark, løvetann, vendelrot) og organer fra husdyr (horn, blære, tarm). Disse brukes i homøopatiske doseringer til å sprøyte jord/planter, og som tilsats i gjødsel/kompost for å understøtte omsetning og kvalitet.

Begrepet «gårdsindividualitet» er karakteristisk i biologisk-dynamisk landbruk. I det ligger at et gårdsbruk betraktes som en egenartet organisme med sitt eget ressurskretsløp og med en selv bærende oppbygging. I dette begrepet ligger også at en gårdsorganisme er sunnere jo mindre avhengig den er av tilførte ressurser utenfra. I biologisk-dynamisk landbruk forutsettes det derfor at hele driften omlegges. Kapitlene i regelverket består av regler og anbefalinger, anbefalingene vises i kursiv. Det kan gis dispensasjon fra noen regler. Søknad rettes da til Debio som videresender til RVUD.

Biologisk-dynamisk Forening eier varemerket Demeter i Norge og Debio utfører revisjon av biodynamiske gårder etter avtale med foreningen.

RVUD er ansvarlig for Demeter-godkjenningen i forhold til hver enkelt produsent. Hvis revisjon er gjennomført uten anmerkninger vil Debio utstede Demeter-godkjenning. Hvis det er påvist avvik eller behov for dispensasjoner fra Demeter-regelverket vil saken behandles av RVUD. Styret i Biologisk-dynamisk Forening er ankeinstans.

1. Demeter-godkjenning

For godkjenning til biologisk-dynamisk/Demeter, må alle minstekrav for økologisk landbruksproduksjon (hoveddelene 1–4 og liste 1–6 i *Regler for økologisk landbruksproduksjon*) være tilfredsstillt. I tillegg kommer følgende regelverk som er spesielt for biologisk-dynamisk produksjon og Demeter-godkjenning.

2. Planteproduksjon

2.1 Formeringsmateriale

Biologisk-dynamisk godkjent formeringsmateriale (frø, settepoteter, frukttrær, bærbusker osv.) skal benyttes hvis det er tilgjengelig. Hvis ikke skal formeringsmateriale brukes i samsvar med *Regler for økologisk landbruksproduksjon*.

Det anbefales at såkorn/frø skal være fra åpenpollinerte sorter og avlet etter biodynamiske prinsipper.

Såkorn og planter som er foredlet med bruk av proto- eller cytoplasma-teknikker kan ikke brukes (www.fibl.org). Frø fra genetisk modifiserte sorter kan ikke formeres eller sås på Demeter-virksomheter.

Bruk av frø, formerings- og plantemateriale produsert med nye planteforeringsteknikker (PFT) er forbudt i produksjon på en Demeter-virksomhet. Dette omfatter alle PFTer som IFOAM EU vurderer å være teknikker av genetisk modifisering som fører til GMOer i henhold til eksisterende EU regelverk. Fra juni 2017 er disse (på engelsk):

- Oligonucleotide directed mutagenesis (ODM)
- Zinc finger nuclease technology types I to III (ZFN-I, ZFN-II, ZFN-III)
- CRISPR/Cas
- Meganucleases
- Cisgenesis
- Grafting on a transgene rootstock
- Agro-infiltration
- RNA-dependent DNA methylation (RdDM)
- Reverse Breeding
- Synthetic Genomics
- CMS

Bruk av formeringsmateriale som har blitt beiset ved hjelp av lav-energi-elektroner (low energy electrons) er ikke tillatt.

2.2 Plantestell og plantevern

Vekstskifte, jordbearbeiding og planteskjøtsel er avgjørende for ugressreguleringen. Mekanisk ugressbekjemping er å foretrekke. Termisk sterilisering er ikke tillatt. Anvendelse av heldekkende, teknisk fremstillede dekningsmaterialer som plast burde brukes til et minimum. Slike materialer gir negative følger for jordens økologi og hindrer preparatens virkninger.

Anbefalinger

Det anbefales å styrke plantehelsen ved god humuspleie og stell av landskapet, slik at vegetasjonen danner basis for fugleliv og nytteinsekter samt påvirker mikroklimate.

Det anbefales å begrense bruken av jorddekke med duk til et minimum. Perforerte materialer som kan resirkuleres anbefales.

2.3 Oppalsjord

Så-, oppalsjord og substrater som fremstilles i egen dyrking og er av gårdens egne materialer er å foretrekke.

Preparert plante- og/eller gjødselkompost utgjør alltid grunnlaget med minimum en fjerdedel kompost i jordblandingen (25 % av volumet). Innkjøpte, ferdige jordblandinger og substrater skal være godkjente for økologisk dyrking. Kompost av plantemateriale og ferdige komposter fra bark- og planteavfall (løv, flis) fra marker som er del av egen produksjon kan brukes. Ved bruk av materialer fra andre parker/arealer er det viktig med en risikovurdering iht. forurensning og farlige stoffer. Ved mistanke om forurensning skal man med analyser kunne påvise at det ikke foreligger noen risiko.

Torvandelen i oppalsjord skal holdes så lav som mulig og må ikke overstige 75 % av volumet. Syntetiske jordforbedringsmiddel er ikke tillatt.

Termisk sterilisering av jord i veksthus krever tillatelse fra Mattilsynet (ref. *Regler for økologisk landbruksproduksjon*). Hvis tillatelse innvilges og oppalsjord eller annen jord steriliseres, må jorden straks bli tilsatt biodynamiske kompostpreparater, kompostekstrakt, humuspreparat eller kurukepreparat for å stimulere mikrolivet i jorden.

Ved dyrking i veksthus kan oppvarming hovedsakelig bidra til å forlenge sesongen, men ellers bør man tilstrebe energisparing.

Ved gartneri og blomsterdyrking som skal legges om – bør alt areal legges om samtidig. Unntak kan gjøres hvis produksjonene er fysisk separert. Det skal foreligge en omleggingsplan som utarbeides i samarbeid med veileder for biologisk-dynamisk jordbruk.

2.4 Fruktdyrking og andre flerårige vekster

Fruktdyrking medfører en viss ensidighet, og mulige uheldige sider ved det kan motvirkes ved størst mulig biologisk mangfold av innsådde planter og god jordbehandling.

Fruktdyrkingens langsiktige perspektiver forutsetter også god pleie av de omkringliggende arealer. Jorda må ikke ligge uten plantedekke eller annet naturlig jorddekke hele året.

Utover grønn gjødsling er største mengde organisk gjødsel i fruktdyrking 9 kg total-nitrogen pr. dekar. Støttepinner av tropiske og sub-tropiske treslag samt kreosotbehandlet virke er ikke tillatt.

Karenstiden ved omlegging til biologisk-dynamisk fruktdyrking er minimum 3 år.

2.5 Soppdyrking/spirer

Soppdyrking: se engelsk utgave av Demeter-reglene. (www.demeter.net)

I produksjon av spirer og skudd skal det fortrinnsvis brukes frø, røtter og rhizom som har biologisk-dynamisk opphav. Vanning skal gjøres med vann av drikke kvalitet.

Nye kulturer og produksjonsteknikker som ikke beskrives i regelverket, eller har en innarbeidet praksis i økologisk dyrkning, kan prøves ut med tillatelse fra RVUD.

2.6 Oppmerksomhet ved bruk av vannkilder til vanningsanlegg

Vanningsvann må ikke være forurenset med pesticider, sykdomsfremkallende organismer, eller forurense sluttproduktet på noen som helst måte. Ved tvil er vannprøver påkrevet.

Tilleggsvanning skal tilpasses i mengder og hyppighet slik at den ikke medfører jordskade (f.eks. forsaltning, erosjon). All vanning fra grunnvann og vassdragskilder er påkrevet offisiell godkjenning om dette er aktuelt. Bruk av «fossilt vann» er tillatt kun ved godkjenning fra respektiv myndighet.

2.7 Biodynamisk frø-avl

Regelverket for biodynamisk frøavl har i stor grad blitt utformet av ABDP (Assoziation biologisch-dynamisier Pflanzenzüchter). Reglene danner grunnlaget for avtalen mellom bruker av betegnelsen «fra biodynamisk avl» og den ansvarlige organisasjonen som utsteder kontrakten. Reglene gjelder for avls-bedrifter som driver med biodynamisk frøavl, og produktene som resulterer av det. Målsettingen med reglene er å kunne differensiere sortene fra biodynamisk frøavl fra andre som ikke er avlet fram på denne måten. Ved merking av produkter med Demeter-merket sikres det at produktet har blitt dyrket etter biodynamiske regler, men det tas ikke høyde for opprinnelse av formeringsmateriale. Med henvisning til «biodynamisk frøavl» skal den biodynamiske opprinnelsen heves fram.

For hele regelverket se «bio-dynamic production standard» på www.biodynamisk.no

3. Gjødning og tillatte gjødselmengder

Et fokusområde for det biodynamiske landbruket er å stimulere jorden, og bevare og utvikle jordfruktbarheten. Utover jordbearbeiding og vekstskifte har bruk av husdyrenes gjødning, og især kuas gjødning, en viktig rolle. Omsorgsfull håndtering av gjødselen er viktig.

Biodynamiske kompostpreparater skal tilsettes all gjødning.

Mengde nitrogen, fordelt over hele vekstskiftet, skal ikke være større enn den mengden som gården selv skulle kunne produsere gjennom egen fôrproduksjon og dyrehold.

Gjødselmengde beregnes som gjødselenheter (ge) og er maksimalt 0,14 ge/daa.

(For gjødselenhet ved forskjellige typer av organisk gjødning, se vedlegg 1)

Dersom gjødning fra egen gård og andre dyrkingstiltak for å stimulere livet i jorda ikke er tilstrekkelige, kan annen gjødning som er i tråd med *Regler for økologisk landbruksproduksjon* brukes, men da slik at man unngår en altfor frodig tilvekst. Den mengden nitrogen som tilføres på denne måte får maksimalt være like stor som den tilførte mengden nitrogen fra egen gårds kompost, stallgjødsning og/eller grønngrødsning. Mengden får maksimalt være 0,05 ge/daa med unntak fra flerårige vekster. (Tillatte gjødselmiddel, vedlegg 4)

Største mengde gjødning som kan tilføres, er gjennomsnittlig 17 kg total nitrogen pr. dekar og år for hele gårdens spredeareal. Det samme gjelder for hagedyrking. I tillegg til dette kommer nitrogen i form av grønngrødsning, jorddekkingsmateriale og andre planterester på jordene i egen biologisk-dynamisk drift.

Det kan ikke importeres gjødning fra intensivt konvensjonelt dyrehold, men unntak kan gjøres for f.eks. kompostmateriale o.a. (Tillatte gjødselmidler, vedlegg 4)

Konvensjonell husdyrgjødsning kan brukes under omlegging av arealer, i henhold til *Regler for økologisk landbruksproduksjon*. Gjødsning fra konvensjonelt intensivt fjørfehold og konvensjonell blautgjødsning er ikke tillatt.

Konvensjonell gjødning skal behandles med kompostpreparatene. (Tillatte gjødselmidler, vedlegg 4)

Det er ikke tillatt å bruke konvensjonelt slakteavfall (kjøttbenmel) som gjødning. Det er heller ikke tillatt med menneskelige fekalier, kloakkslam eller kompostert søppel.

For mindre bedrifter (gartnerier, veksthus og lignende) og gårdsbruk bør en i utgangspunktet benytte egen husdyrgjødsning. Hvis det ikke er husdyr på gården anbefales det å samarbeide med en biologisk-dynamisk/økologisk husdyrgård om utveksling av fôr og gjødning. Andre muligheter og løsninger avklares gjennom gårdsbeskrivelsen. Ved behov kan gjødning kjøpes inn, men skal kontrolleres nøye i forhold til opphav mht. restsubstanser. (Tillatte gjødselmidler, vedlegg 4)

Kriterier for at dispensasjon skal kunne gis:

1. Gjødselen skal komposteres i minimum ett år, eller ved hjelp av en intensiv, rask komposteringsmetode.
2. Komposten må håndteres adskilt fra egen gjødning.

4. Biologisk-dynamiske preparater

De biodynamiske preparatene bidrar til å fremme livsprosessene i jorden, øke jordfruktbarheten, og utvikle kvaliteten og ytelsen hos plantene. De fremmer også helsen og ytelsen hos dyrene på den biodynamiske gården. Preparatene produseres av mineralske og organiske bestanddeler gjennom en spesifikk metodikk som tar hensyn til årstidsbundne og rytmiske prosesser i naturen. Preparatene samvirker med jorden, plantene eller gjødselen der de anvendes. Preparatbehandling resulterer i forbedret kvalitet i plantene iht. næringsinnhold, lagringsevner eller vanninnhold.

Det er av stor betydning at produksjon, lagring og bruk av de biodynamiske preparatene skjer med omsorg og ifølge instruksjer (som omrøring i en times tid). En hensiktsmessig metode for omrøring må finnes på gården og inspiseres årlig ved kontrollbesøket.

For å oppnå den positive virkningen skal samtlige preparat (kompost og feltpreparat) brukes hver vekstsesong. Kompostpreparatet skal appliseres gjødsel og urin slik at all gjødsel som brukes er preparert minimum en gang. Samtlige beplantede arealer (jorder, grønnsaker, vin, frukt) og alle fôrarealer skal behandles med feltpreparatene, minimum en gang årlig.

En årlig bruk av preparatene utvikles ved den enkelte gården med utgangspunkt i angivelser gitt av Rudolf Steiner og senere tilkommet forskning og praksis.

I følge vedtatt praksis brukes feltpreparatene (humus- og kiselpreparatet) som følger:

- Humuspreparatet (500) brukes ved jordbearbeiding, i første hånd i begynnelsen av vegetativ vekst, eller etter høsting.
- Kiselpreparatet brukes ift. vekstenes videre utvikling og modning.
- Beholderen der preparatene røres ut samt sprøyteutstyret må være rengjort.

All gjødsel skal være preparert med kompostpreparatene. Kompostpreparatene skal tilføres gjødselen slik at all gjødsel er preparert minst en gang før bruk.

Alt dyrket areal skal behandles med humus- og kiselpreparat minst en gang hvert år.

Dispensasjon for bruk av feltpreparatene kan gis for vanskelig tilgjengelige områder som strandkanter, fjellbeite, eller andre ufremkommelige arealer. Slik informasjon kan fremgå av gårdsbeskrivelsen (Dispensasjon 25, vedlegg 7).

Hvis det er mulig skal preparatene fremstilles på gården eller i samarbeid mellom flere gårder. Preparatene kan kjøpes hos Biologisk-dynamisk Forening.

For mer detaljert informasjon om preparatmateriale, håndtering av preparater m.m., se vedlegg 10.

5. Husdyrhold

Husdyr skal behandles med respekt og omsorg, og skal kunne leve under forhold der dyrenes spesielle instinkter og behov ivaretas. Hornfe inntar en særlig stilling i biologisk-dynamisk landbruk, og kyr spesielt. Biologisk-dynamisk landbruk betrakter kuas horn som en del av et utvidet sanse- og fordøyelsesorgan, og hornet skal dermed sees som et uttrykk for en større sammenheng og ikke betraktes som uønsket eller vanskelig.

5.1 Husdyrbesetning

Husdyrbesetningen tilpasses de klimatiske forholdene og lokale muligheter for fôrproduksjon. Målsettingen er å opprettholde og utvikle jordfruktbarhet og produksjonsevner. Besetningstetthet beregnes som dyreenheter (de). Regler for minimumsbesetning er 0,02 de/daa og maksimumsstørrelse er 0,12 de/daa (Beregning av husdyrbesetning, vedlegg 1). Opprinnelsen til dyrene må kunne dokumenteres.

En Demeter-godkjenning av gårdsbruk forutsetter at dyrehold inngår i driftsopplegget. Alternativt bør husdyrløse gårder samarbeide med husdyrbruk om å få til en helhetlig løsning. Andre muligheter avklares gjennom gårdsbeskrivelsen. Eksempel kan være bedrifter der det drives utelukkende med frukt, bær og/eller urter.

Grovfôr-samarbeid med økologiske gårder er tillatt kun der fôret er fra flerårige vekster og der biodynamiske preparater tas i bruk minst ett år i forveien. Det er den mottakende biodynamiske gård som skal gjennomføre preparatanvendelsen. Om vekstskiftet på den økologiske gården inkluderer matvekster, må preparatbruk fortsette også på de skiftene som skal tas i bruk senere til fôrproduksjon til den biodynamiske mottakeren. I slike tilfeller er det ikke tillatt å markedsføre matvekstene med Demeter-merket.

Fôrproduksjon i tråd med forrige avsnitt kan betraktes som fôr produsert på egen gård og inkluderes i den mengde Demeter-godkjent fôrrasjon.

5.2 Avhorning

Avhorning er ikke tillatt. Dette gjelder alle dyreslag. Det kan søkes dispensasjon ved særlige grunner.

Drøvtyggere som er avhornet ved forbudte former for genetisk modifisering er forbudt i produksjon av Demeter-melk, -kjøtt og -fiber. Historiske raser, landraser og bevaringsraser som er naturlig kollet er tillatt.

5.3 Kutrener

Kutrener er ikke tillatt.

5.4 Stell av fjørfe

Alle fjørferaser skal kunne utøve sine naturlige instinkt og oppførsel. For å forbedre den sosiale strukturen i flokken bør det finnes minst 2 haner/100 høns. Lett adgang til vann og fôrbeholder må finnes.

Fjørfe må ha vagler tilpassede for rasen, tilgang til sandbading og sol. Vannfugl må ha tilgang til vann. Andefugl må ha tilgang til vann for svømming, gjess for å kunne dyppe hode og hals.

Under den aktive tiden på dagen får man ha maksimum 4,4 høns eller 7,1 unghøner, eller et maksimum av 16 kg levendevekt (maks 18 kg levendevekt i mobile hønsehus) per kvm. (Laveste slaktealder for fjørfe, se vedlegg 8)

Dagslyset kan utvides med belysning til maks 16 timer/døgn. I fôr- og vannareal, samt i frie arealer må man sikre tilstrekkelig dagslys. For belysning får kun lamper uten flimmer brukes.

Disse krav gjelder uavhengig antall fjørfe.

Luftegården til høns skal ha minst 40 % av arealet med et jevnt dekke av flerårige vekster (busker, trær) som vern. Under etablering av flerårige vekster kan ettårige vekster eller kunstig vern (tak, skjul) benyttes. Mobile hønsehus er unntak fra denne reglen.

In-ovo sexing er ikke tillatt som metode for å kjønnsseparere hunn- og hanndyr.

Anbefalinger for husdyrhold

Det anbefales å plante trær, busker eller sette opp annen mulighet for le i utegården. Dette gjelder spesielt for fjørfe.

Det anbefales at selv dyr som går i løsdrift får komme ut regelmessig i innefôringsperioden.

5.5 Innkjøp av dyr

Innkjøp av dyr til **avl eller besetningsutvidelse** skal primært skje fra biodynamiske gårder. Hvis dette ikke er mulig kan det kjøpes inn dyr fra økologiske gårder. Innkjøp av dyr til **kjøttproduksjon** skal kun skje fra biodynamiske gårder. Hvis dette ikke er mulig kan det kjøpes inn økologiske dyr.

I tilfeller beskrevet nedenfor kan innkjøp av dyr fra konvensjonell besetning aksepteres, men da kun opp til 40 % av besetningen dersom dyr av økologisk sertifisert opprinnelse ikke er mulig å oppbringe (Dispensasjon 18, vedlegg 7):

- Sjeldne/truede raser
- Førstegangsetablering av husdyrbesetning
- Når gården leier mark inkludert husdyrbesetning
- Hanndyr for avl

Ved innkjøp av konvensjonelle dyr må det søkes dispensasjon både hos Debio/ Mattilsynet og RVUD.

5.5.1 Innkjøp av storfe

Ved innkjøp av oppføringsdyr med økologisk opprinnelse må disse, frem til salg med Demeter-merking, ha blitt føret og stelt minimum 2/3 av livet sitt ifølge Demeter-regelverket. Dersom dyrene har økologisk sertifiserte opprinnelser kan de Demeter-merkes etter å ha blitt stelt ifølge Demeter-regelverket. Se tabeller i avsnitt nedenfor.

Merking av produkter fra innkjøpt storfe med økologisk eller konvensjonell opprinnelse

<i>Produkter for salg STORFE</i>	<i>Sertifiseringsstatus ved innkjøp</i>	<i>Fôring og stell ifølge Demeter- regelverk</i>	<i>Merking av produkt</i>
Melk	Økologisk		Demeter
Melk	Konvensjonell	6 måneder	Demeter
Kjøtt fra oppføringsdyr	Økologisk	Min. 2/3 av levetiden	Demeter
Kjøtt fra avlsdyr	Økologisk eller konvensjonell	Min. 12 måneder	Demeter

5.5.2 Innkjøp av sau og geit

Melk fra innkjøpte konvensjonelle avlsdyr kan selges med Demeter-merking etter 6 måneder. **Merking av produkter fra innkjøpt sau og geit med økologisk eller konvensjonell opprinnelse**

<i>Produkter for salg SAU OG GEIT</i>	<i>Sertifiseringsstatus ved innkjøp</i>	<i>Fôring og stell ifølge Demeter- regelverk</i>	<i>Merking av produkt</i>
Melk	Økologisk		Demeter
Melk	Konvensjonell	6 måneder	Demeter
Kjøtt	Økologisk	Min. 6 måneder	Demeter
Ull	Økologisk eller konvensjonell	Min. 12 måneder	Demeter

5.5.3 Innkjøp av gris

Smågris skal i første hånd kjøpes inn fra Demeter-gårder. I mangel på smågris med Demeter-sertifisering kan griser fra økologisk sertifisert husdyrbesetning kjøpes inn. Slaktegris må komme fra husdyrbesetninger som er Demeter-sertifisert eller økologiske.

Slaktegris fra konvensjonelt husdyrhold kan ikke kjøpes inn.

Merking av produkter fra innkjøpt gris med økologisk eller konvensjonell opprinnelse

<i>Produkter for salg GRIS</i>	<i>Sertifiseringsstatus ved innkjøp</i>	<i>Fôring og stell ifølge Demeter- regelverk</i>	<i>Merking av produkt</i>
Kjøtt	Økologisk	Min. 2/3 av levetiden	Demeter
Kjøtt fra avlsdyr	Konvensjonell	Min. 24 måneder	Demeter

5.5.4 Innkjøp av fjørfe

Ved innkjøp av kyllinger/rekruttering gjelder den generelle prioriteringsordningen: I første hånd rekrutteres kyllinger med biodynamisk opprinnelse, i andre hånd økologiske. Det forlanges dispensasjon for innkjøp av kyllinger med konvensjonell opprinnelse (Dispensasjon 20). Innkjøp av endagskyllinger eller unghøner følger samme prioriteringsordning.

Slaktekylling og andre slaktefjørfe skal tilknyttes flokken som endagskyllinger, dvs. forlate klekkingsbedriften senest den tredje levedagen. Unghøner av konvensjonell opprinnelse får ikke kjøpes inn.

Egg fra innkjøpte økologiske unghøner eller fra konvensjonelle endagskyllinger får selges med «Demeter» dersom de har blitt føret og stelt ifølge Demeter-regelverket.

Slaktekylling av konvensjonell opprinnelse iht. dispensasjonen, som har blitt føret og stelt ifølge Demeter-regelverket, kan selges som «Demeter».

Minimumsalder for slakt av kyllinger er 81 dager, for kalkun og slaktegås 140 dager. Langsamt voksende raser skal prioriteres (se tabell nedenfor).

Merking av produkter fra innkjøpt fjørfe med økologisk eller konvensjonell opprinnelse

<i>Produkter for salg FJØRFE</i>	<i>Sertifiseringsstatus ved innkjøp</i>	<i>Innkjøpsalder</i>	<i>Føring og stell ifølge Demeter-regelverk</i>	<i>Merking av produkt</i>
Egg	Økologiske unghøns	Maks. 18 uker	Fra innsetting	Demeter
Egg	Konvensjonelle endagskyllinger føret på økologisk fôr	Maks. 3 dager	Fra innsetting	Demeter
Fjørfe for oppføring	Økologisk		30 dager	Demeter
Fjørfe for oppføring	Konvensjonelle endagskyllinger føret på økologisk fôr	Maks. 3 dag	Fra innsetting til slakting. Se Vedlegg 8 for slaktealder	Demeter
Andre slaktefjørfe	Økologisk	Maks 3 dager	1/2 livstid	Demeter

5.6 Birøkt

Regelverk for birøkt finner du på www.biodynamisk.no

6. Fôr, beite og avl

6.1 Fôring

Fôret skal være tilpasset dyrearten og inneholde en så høy andel grovfôr som mulig. Eksempelvis grønnfôr og høy. Sommerfôringen bør bestå av grønnfôr og/eller slått gress, og alle dyr skal ha tilgang på beite. Gården skal tilstrebe å være så selvforsynt med fôr som mulig.

6.1.1 Fôring til hest og drøvtyggere

En del av fôret til hest og drøvtyggere skal bestå av høy. Til ku må minst 2 fôrenheter pr. dag være høy, til mindre dyr tilsvarende mindre. Minst 60 % av tørrsubstansen skal være grovfôr. På grunn av klimaet i Norge kan høy erstattes av silo laget av engslått etter begynnende blomstring.

På årsbasis skal minst 80 % av fôret være fra godkjent biologisk-dynamisk drift. Resterende fôr må være økologisk. Det kan søkes dispensasjon ved særlige behov.

Omleggingsfôr kan benyttes, men den daglige fôrrasjonen må ikke overstige 50 % av eget omleggingsfôr. Med omleggingsfôr menes fôr fra arealer i siste vekstsesong i omleggingsperioden til biologisk-dynamisk drift.

Ved omlegging til biologisk-dynamisk, og i en overgangsperiode, kan økologisk innkjøpt eller eget økologisk fôr utgjøre inntil 50 %. Dette avklares gjennom gårdsbeskrivelsen.

Dagsrasjon: Økologisk fôr, og fôr fra gårder under omlegging til økologisk (2. års omlegging), kan brukes inntil maksimum 20 % tørrstoff (TS) av fôrrasjon. Se også vedlegg 2.

Når Demeter-buskap beiter på mark under omlegging skal minst 2/3 av fôret på årsbasis komme fra Demeter-produksjon.

Dersom det blir behov for bruk av konvensjonelt fôr kan dispensasjon gis ved uforutsette tilstander (unntaksår med ekstrem tørke o.l.). Dispensasjonssøknad rettes til Debio så snart man ser at behovet vil oppstå.

Fôr av animalsk opprinnelse kan ikke brukes ved fôring av drøvtyggere og hest. Unntatt fra regelen er melk og melkeprodukter. Økologisk kraftfôrblending uten fiskemel skal etterspørres, og benyttes dersom dette er tilgjengelig.

6.1.2 Fôring av gris

Griser skal fortrinnsvis fôres med egenprodusert fôr. Målet er at alt fôr skal kunne produseres på gården. Griser skal fôres daglig med fersk, tørket eller ensilert grovfôr, helst også saftig

fôr som f.eks. kålrot eller beten. Innkjøp av fôr, inkludert Demeter-fôr, skal ikke overstige 50 % av rasjonens tørrsubstans. RVUD kan godkjenne innkjøp av inntil 50 % økologisk fôr, dersom Demeter-fôr ikke er tilgjengelig. I slike tilfeller må det søkes RVUD for dispensasjon. Smågris skal ha tilgang til jord på grunn av sitt behov for jern.

Innkjøp av konvensjonelt fôr er ikke tillatt.

6.1.3 Fôring av fjørfe

Fôr til fjørfe skal bestå av minst 20 % hele korn. Fuglene skal kunne lete opp en del av fôret selv, slik at minst 5 % av fôret kastes ut i inne- og utearealet som fuglene bruker. Alt fjørfe skal ha tilgang til skjellsand, og ha mulighet til å drikke fra åpent vann, drikkekar, vannautomater eller bøtte. Bruk av vannppler er ikke lov.

Gjess og kalkuner skal ha tilgang til beite. Kyllinger skal ha tilgang til grovfôr og helkorn. Anbefalinger er naturlig klekking av kyllinger, men det er mulig å bruke klekkemaskin og/eller innkjøp av dagsgamle kyllinger ved behov.

Dersom man ikke har nok eget Demeter-fôr til fjørfe, og det ikke finnes Demeter-fôr tilgjengelig på markedet, kan det tillates innkjøp av sertifisert økologisk fôr. Dette forklares i gårdsbeskrivelsen. Egenprodusert fôr fra karenperioden (omlegging fra konvensjonell til biodynamisk) kan i mengder opp til 10 % av den gjennomsnittlige rasjonen gis til dyrene, men dette er begrenset til nylig innlemmet areal på sertifiserte Demeter-gårder.

Ved kalkunoppdrett kan dispensasjon søkes for bruk av konvensjonelt produsert fôr med maksimalt 10 % (TS) opp til den tiende leveuken (Dispensasjon 17, vedlegg 7).

6.2 Beite

Dyr fra konvensjonelle besetninger kan gå på Demeter-beite så fremt *Regler for økologisk landbruksproduksjon* er imøtekommet.

Demeter-godkjente dyr kan gå på fellesbeite hvis området ikke har vært tilført kjemiske/syntetiske innsatsmidler de tre siste årene, og der preparatene ikke kan anvendes på grunn av utilgjengelig eller vanskelig terreng. Produkter fra nomadisk husdyr kan få Demeter-merke om 2/3 deler av fôret er fra egen produksjon og halvparten av fôret er fra områder som er forvaltet biodynamisk.

Anbefalinger

Det anbefales at fôrtilskudd med nødvendige mineraler og sporstoffer er av naturlig opprinnelse, som for eksempel urter, løv og lignende. Målsettingen er at 100 % av fôret skal være godkjent Demeter og fortrinnsvis produsert på egen gård.

Det anbefales at husdyrene blir født og oppvokst på en Demeter-gård, om mulig som en del av en permanent besetning.

Inseminering kan ikke erstatte effekten av hanndyr i flokken fullt ut, og kan ikke anbefales.

6.3 Veterinærbehandling av dyr

Om behandlingen er under tilsyn av veterinær, og nøyaktig dokumentert, kan valgt behandling avvike fra dette regelverket for å kunne finne den beste løsningen for dyrehelse, forvaltning med hensyn til sjukdomsmotstand og miljøaspekter.

6.3.1 Behandling av drøvtyggere, hest, hjort og svin

Bruk av antibiotikum:

Målet er å være mest mulig fri for antibiotika, med bruk kun under akutte tilfeller. Enkelte individer kan motta behandling i maksimum tre omganger per år. Antibiotika kan ikke brukes forebyggende og kan brukes kun under samtykke med veterinær. Antibiotika av kritisk viktighet for humanmedisin, kan kun brukes som siste utvei. I tilfeller av gjentakende besetningsproblemer er det sterkt anbefalt å oppsøke profesjonell rådgivning for å kunne styrke besetningen gjennom et avlsprogram.

Ekto-parasitter:

Enkelt-dyr kan motta kun én behandling årlig av Ivermectin/Doramectin for behandling av myiasis og skabb. Behandling av hel besetning tillates kun med andre remedier for ekto-parasitter.

Pyretroider, med lokal påføring (ikke bad) tillates for flått, dermatobia, osv. Andre behandlingsmetoder må integreres i de regelmessige kontrollrutiner. Spinosad for lus og/eller myiasis-kontroll i sau og geit er tillatt.

Endoparasitter:

Anthelmintika kan kun administreres i forbindelse med diagnostisert tilstedeværelse av parasitter og med forsvarlige «ren-beite» rutiner. Behandling av hele besetninger er ikke tillatt, bruk av Ivermectiner og Doramectiner generelt er ekskludert som remedier for innvollsparasitter med unntak av leverikte og oestrus ovis, hvis aktuelle alternative behandlinger ikke finnes. Innvortes behandling foretrekkes; påsmurt eller administrering med injeksjon er tillatt kun som siste utvei og under veterinærtilsyn.

Tilleggskrav for fjørfe, slaktegris, kaniner og andre små dyr:

I tilfelle utbrudd av sjukdom i besetninger med slike dyr, kan hele besetningen motta behandling. Slaktegriser og kanin kan motta kun én behandling per år mot skabb med Ivermectin/Doramectin.

7. Omlegging og karens

Gården skal legges om i sin helhet.

7.1 Omlegging av gård

I forkant av en omlegging skal en omleggingsplan opprettes og en gårdsbeskrivelse fylles ut. Dette kan gjøres sammen med en veileder i Biologisk-dynamisk Forening. Planen utgår fra en individuell utviklingsplan for gårdens målsetting og den fremtidige gårdsdriften.

7.2 Innhold i omleggingsplanen:

- Gårdsbeskrivelse
- En beskrivelse av gårdens arealer, størrelse og planter
- Skifteplan, markenes tilstand, og sist gang midler som ikke er tillatt ifølge Demeter-regelverket ble brukt
- Plan for vekstskifte
- Gjødseplan
- Plan for utviklingen av husdyrholdet
- Lokalt tilpassede tiltak for å minimere miljøpåvirkning fra for eksempel industrier, hardt trafikkerte veier eller vindavdrift fra nabogårder med konvensjonell produksjon

Ved spesielle tilfeller kan skiftene godkjennes et om gangen i løpet av et vekstskifte (Dispensasjon 21, vedlegg 7).

De arealer som gjenstår for omlegging skal i løpet av denne tidsperioden stilles som en separat driftsenhet. Parallellproduksjon er ikke tillatt. Dersom dette skjer blir produksjonen her nedgradert til konvensjonell merking. Dispensasjon kan søkes dersom forskjellige sorter av planten produseres, og en nøyaktig identifisering av dem og separering ved høsting gjennomføres og dokumenteres. Unntak fra denne regelen for stauder forlanger dispensasjon (Dispensasjon 22, vedlegg 7). Nøyaktig dokumentasjon er et krav i alle disse tilfeller.

En og samme driftsleder/gårdbruker kan ikke samtidig være ansvarlig for Demeter-produksjon og konvensjonell produksjon.

Karenstid for arealer:

Fra	Tid
Konvensjonelt → biodynamisk	36 mnd.
Økologisk → biodynamisk	12 mnd.

Karenstiden kan tidligst regnes fra den datoen driften ble innmeldt i kontrollordningen (Debio). Start for karenstiden følger prinsippene som fremkommer i driftsregel 3.2.3 for *Regler for økologisk landbruksproduksjon*. I karenstiden kan det kun brukes innsatsmidler som er tillatt i biologisk-dynamisk drift. Gården skal legges om som en helhet innen et tidsrom på maksimum 5 år. Behov for lengre omleggingstid avklares i gårdsbeskrivelsen.

Ved omlegging av gartneri og blomsterdyrking bør alt areal legges om samtidig, unntak kan gjøres hvis produksjonene er fysisk separert. Det skal foreligge en omleggingsplan som utarbeides i samarbeid med veiledere for biologisk-dynamisk jordbruk.

8. Sosialt hensyn

Et sosialt ansvar er en av de grunnleggende prinsippene for Demeter-regelverket. I sosialt ligger at de menneskelige rettighetene respekteres og at gjeldende lover og forordninger etterleves.

9. Genetisk modifiserte organismer og nanoteknologi

Bruk av genetisk modifiserende organismer (GMO), eller deres derivater, er ikke tillatt i biodynamisk plantedyrking og dyrehold. Produksjon skal skje helt uten innsats av GMO.

Bruk av nanoteknologi er ikke tillatt i biodynamisk dyrking eller i Demeter-godkjente produkter.